

De waarheid over sabelsprinkhanen en krekels in het Noordhollands Duinreservaat

(eerder gepubliceerd in: "Blad" KNNV regio Alkmaar) Bewerking 14-12-2008

Foto's van de auteur

Regelmatig kom ik in de duinen met mijn net in mijn hand soortgenoten tegen zonder net. Vaak zijn dat mensen die "close" met de natuur zijn. Ze kunnen veel sneller vragen stellen dan ik ze kan beantwoorden en zijn daardoor een bron van inspiratie. Het omringende landschap met alle flora en fauna wordt in korte tijd weer tot iets onbegrijpelijk moois teruggebracht en vanuit de meest onvoorstelbare invalshoeken opnieuw op de kaart gezet. Al vanaf schreeuwafstand komt er een spervuur aan vragen en meningen op mij af.

"Meneer vangt u vlinders? En prikt u die dan dood? Heeft u wel eens een zeldzame vlinder doodgeprikt? Bij ons was laatst een oranje vlinder, zo groot, hoe heet die? In de heg zaten wespen, je moest twee weken binnen blijven. Weet u wat er helpt tegen rupsen? Leggen slakken rode eitjes? O... sprinkhanen, kunnen die steken? In het park zitten krekels, van die enge groene. Komt er hier ook een plaag door het broeikaseffect? Bij ons hebben ze er tegen gespoten. Meneer u kan wel stoppen, ze zitten hier niet. Zijn onderkruipsels gevaarlijk? Wat is het verschil tussen sprinkhanen en krekels?"

De verschillen.

Laten we voor het gemak met de laatste vraag beginnen. Krekels en sprinkhanen zijn allebei insecten die tot de orde van de rechtvleugeligen behoren en lange voelsprietten hebben. Krekels zijn horizontaal afgeplat van lijf en leden waardoor zij een plat voorkomen hebben. De kleur van de dieren is meestal egaal bruin of zwart. Vrouwjes hebben een dunne legboor waarmee ze eitjes af kunnen zetten. De mannetjes maken geluid door een vijl op de onderzijde van de rechter voorvleugel over een ader op de linker voorvleugel te strijken. Dit heet striduleren waarbij de krekels een helder geluid produceren. Krekels kun je nafluiten, in het NHD komen drie soorten voor: namelijk Boskrekkel, Huiskrekkel en Veenmol.

Veenmol

Sprinkhanen zijn onder te verdelen in sabelsprinkhanen, veldsprinkhanen en doornsprinkhanen. Ook sabelsprinkhanen maken geluid door de vleugels over elkaar te strijken, zij zijn echter enigszins zijdelings afgeplat en hebben meestal haaks op de ondergrond staande poten waardoor

ze een staand ofwel verticaal voorkomen hebben. De meeste sabelsprinkhanen zijn egaal groen van kleur maar er komen ook nogal vlekkerige grijsbruine soorten voor. Ook bij deze dieren hebben de vrouwtjes een legboor maar die is meestal verticaal afgeplat en vaak gekromd. Bij de mannetjes zit de vijf juist onder de linker voorvleugel die over de rechter voorvleugel wordt gestreken. De zang van de sabelsprinkhanen is meestal hoog en mechanisch. Bij veel soorten kan een ultrasoon detector helpen het te horen. In het NHD komen vijf soorten sabelsprinkhanen voor, namelijk Duinsabelsprinkhaan, Gewoon spitskopje, Grote groene sabelsprinkhaan, Struiksprinkhaan en Boomsprinkhaan.

Duinsabelsprinkhaan op slangenkruid

Waar zitten ze?

Zowel sabelsprinkhanen als krekels kunnen zich uitstekend aan het zicht onttrekken. De krekels verstoppen zich onder bladafval, in kieren of zelfs onder de grond. Sabelsprinkhanen zijn bijna allemaal camouflagekunstenaars, zij gaan door hun kleurpatroon en de houding van hun poten vaak vrijwel geheel op in hun omgeving. Zo legt een Struiksprinkhaan die op een bramenblad zit de poten vaak precies over de nerven van het blad waardoor een zo gering mogelijke verstoring van het beeld van het blad ontstaat. Ook de Grote groene sabelsprinkhaan met vrouwtjes tot zo'n 7cm lengte is vaak nog moeilijk in de vegetatie te ontdekken. Door op de zang van de mannetjes te letten is toch een redelijk compleet verspreidingsbeeld ontstaan voor de soorten in de Noord-Hollandse duinen.

Van de krekels is de Boskrekkel (*Nemobius sylvestris*) in onze omgeving het meest algemeen. Ze komt op verschillende plaatsen aan de binnenduinrand bij Bergen en Schoorl voor. Dit is tot nu toe de enige vindplaats van deze soort in de Nederlandse duinen. Het zijn kleine zwartbruine dieren die leven in bladstrooisel langs warme bosranden. Het geluid is een melodieuze koor van zachte rollers dat vooral klinkt in eikenbos bij Bergen.

Veenmollen (*Grylotalpa gryllotalpa*) zijn gevonden op een volkstuintencomplex bij Heemskerk. Deze krekelachtige is fors van postuur, maar door de ondergrondse levenswijze moeilijk te vinden. In de afgelopen jaren zijn er wel met enige regelmaat dieren gevangen in de mistnetten van vinkenbanen in de duinen. Opvallend vaak vielen deze vangsten samen met het afspeken van de roep van nachtzwaluwen als lokgeluid voor vogels. Deze ontmoetingen vonden ook alleen in warme nachten in mei en juni plaats, wat overeen komt met de periode van de bruidsvluchten van de vrouwtjes van de veenmol.

Zeer schaars in de duinen, maar in bebouwde kommen regelmatig te horen, is de Huiskrekkel (*Acheta domestica*). Tijdens de inventarisatie werd één zingend mannetje opgemerkt in een vakantiehuisje bij Castricum aan zee. In Bakkum was enkele jaren geleden enige weken een

Boomkrekkel (*Oecanthus pellucidus*) te horen. Het meest waarschijnlijk lijkt dat het hier om een lifter uit het zonnige zuiden ging die met de caravan of camper meegelift was. De eerste Nederlandse populaties werden vorig jaar ontdekt langs de Waal bij Nijmegen.

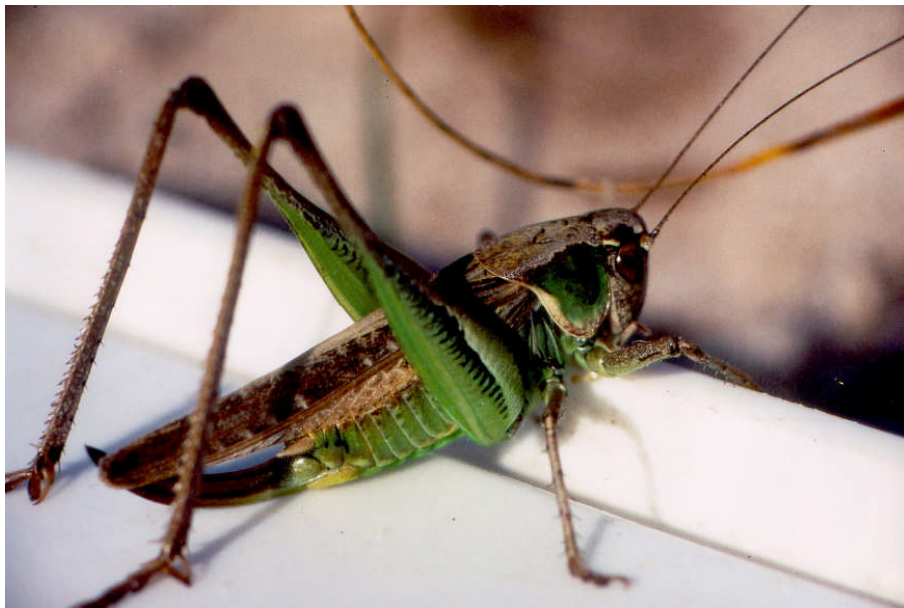

Boskrekkel (vrouwkje)

Van de sabelsprinkhanen is de Duinsabelsprinkhaan (*Platycleis albopunctata*) de meest algemene in de duinen, maar toch bijzonder. In ons land is dit een duinspecifieke soort precies zoals de naam al aangeeft. Het is een tot 3,5 cm groot dier dat meestal grijsbruin gekleurd is. Ondanks dat er honderdduizenden van deze sprinkhanen in de duinen aanwezig zijn worden ze maar weinig gezien. De andere vier hier voorkomende sabelsprinkhanen zijn groen van kleur. De Grote groene sabelsprinkhaan (*Tettigonia viridissima*) wordt 7 cm groot en verkiest ruderales vegetaties als biotoop. We kunnen ze vaak vinden rond parkeerterreinen bij de zeedorpen en in rietkragen. De Boomsprinkhaan (*Meconema thalassinum*) is klein, groen en gevonden in alle delen van de duinen waar eikenbos staat. Het dier is nachtactief en maakt geen geluid waardoor het nogal lastig te inventariseren is. In het stedelijk gebied zijn de boomsprinkhanen in de nazomer vaak s'avonds te vinden op dakranden, ramen of vuilcontainers. Het lijkt een erg algemene soort te zijn. Struiksprinkhanen (*Leptophyes punctatissima*) zijn wat doffer groen en bezaaid met bruine stipjes. Ondanks dat ze vrijwel vleugelloos zijn en dus niet kunnen vliegen is het een van de meest algemene sprinkhanen. Zowel in de duinen als in stadsparken en tuinen is het hoge getik van de mannetjes met een ultrasoondetector vaak te horen. De laatste sabelsprinkhaan in dit rijtje is het Gewoon spitskopje (*Conocephalus dorsalis*). Vroeger heette dit dier de Rietsprinkhaan. Deze naam geeft al aan dat we hier met een vochtminnende soort te maken hebben. Het is een kortvleugelig dier met een bruine lengtestreep over de kop en de rug. De kop is inderdaad opmerkelijk spits. Het geruis van de "rietsprinkhaan" is in natte duinvalleien en langs poldersloten in de zomer vaak te horen. Voor de eiafzet gebruiken de vrouwtjes overigens geen riet maar zeggens of russen, waar eerst een kerfje in gemaakt wordt waarin ze vervolgens de eitjes afgezetten. Het suizen en stotteren van deze soort is vooral met een detector eenvoudig te beluisteren. Net als de in het eerste nummer van Blad besproken krassers kunnen bij het gewoon spitskopje ook langvleugelige dieren voorkomen. Deze pioniers kunnen de areaalgrenzen van de soort verleggen. Lastig voor beginnende onderzoekers is dat in Nederland ook het Zuidelijk spitskopje (*Conocephalus discolor*) zich snel aan het uitbreiden is. Deze soort heeft van zichzelf al lange vleugels en lijkt dus zeer veel op de ontdekkingsreizigers van de gewone spitskopjes. Het verschil is eenvoudig te bepalen als de mannetjes gaan striduleren; de zuidelijke spitskopjes stotteren niet.

Van de hier genoemde soorten zijn de Boskrekkel en de Veenmol ook landelijk gezien van belang. De boskrekelpopulatie bij Bergen is de enige van die soort in de Nederlandse duinen. De Veenmol is een soort die op de rode lijst sprinkhanen staat en is landelijk bedreigd de meeste populaties komen voor in agrarisch gebied in het westen van het land. In dit gebied hebben veenmollen vaak te lijden van bestrijdingsmiddelen en andere plaagbestrijdingsvormen als ploegen, spitten of uitgraven. Onbestreden populaties in de duinen geven een veilige overlevingsplaats voor de soort.

Van de sabelsprinkhanen is de duinsabelsprinkhaan van belang. Het is van alle sprinkhanen de enige soort die in Nederland alleen in de duinen voorkomt, een zogenaamde duinendemische soort. Er zijn er nog wel heel veel van, maar als ze hier verdwijnen hebben we ze in Nederland niet meer.

Duinsabelsprinkhaan

Mensen die nog meer willen weten over deze dieren kan ik verwijzen naar de atlas van de sprinkhanen (1997) en krekels en naar de veldgids sprinkhanen en krekels (2004) , beiden uitgegeven door de KNNV. Ook is een bezoek aan een excursie of een lezing mogelijk. Indien ik die geef zijn er van verschillende soorten natuurlijk opgeprikte exemplaren te bewonderen.

Wilbert Kerkhof
kerkhof01@hetnet.nl